

O PĂTRUNDERE DIN VEST A DACILOR PE TERITORIUL FOSTEI PROVINCII DACIA, ÎN SECOLUL AL IV-LEA e.n.

(DESCOPERIRILE DE LA CIPĂU-„GÎRLE“)

Partea de hotar numită „Gîrle” a satului Cipău (comuna Iernut, rn. Luduş, reg. Mureş-Autonomă Maghiară) o formează o terasă scundă înconjurată de un braţ mlăstinos al Mureşului şi de lunci joase, rămăşiţe ale meandrelor vechii albii. Firul actual al apei s-a abătut cu aproximativ 500 m spre E-NE de terasă, peste care acum trece — tăind-o oarecum în două părţi inegale — drumul naţional 14 A, Iernut-Tîrnăveni. Intrată ca o peninsulă, printre smîrcuri şi păpuşuri, terasa se leagă printr-un fel de istm de teritoriul îngrăşătoriei „ICIA”-Cipău. Pătura de pămînt vegetal e relativ subţire, sub ea apărînd pietrişul şi nisipul aluviunilor de odinioară ale Mureşului.

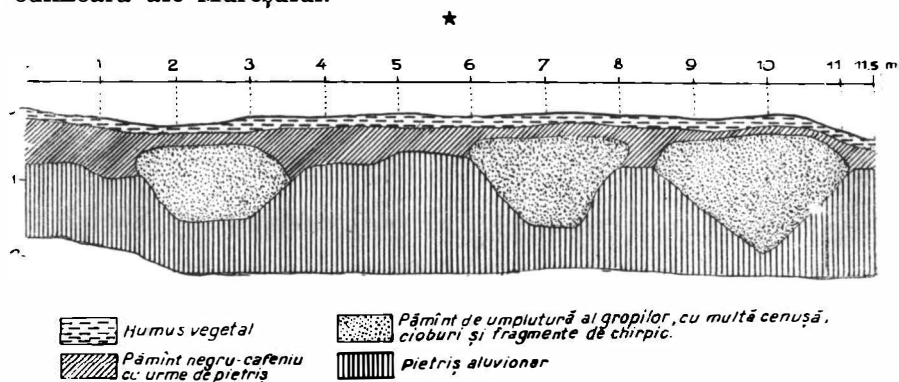

Fig. 1. — Cipău-„Gîrle”. Profilul gropilor.

În toamna anului 1952, pe teritoriul „Gîrle” s-a deschis o carieră de pietriş. Prin înaintarea carierei, au fost secţionate trei gropi dintr-al căror pămînt de umplutură, amestecat cu multă cenuşă şi fragmente de chirpic (fig. 1), au ieşit la iveală mai multe vase de diferite nuanţe cenuşii, lucrate cu roata, dintr-o pastă fină, lucioasă (fig. 3/1—7; fig.

4/13—20), precum și altele lucrate cu mîna dintr-o pastă poroasă, gălbui-roșietice, cenușii și negricioase (fig. 2/1—9). Vasele, inițial *întregi* toate,

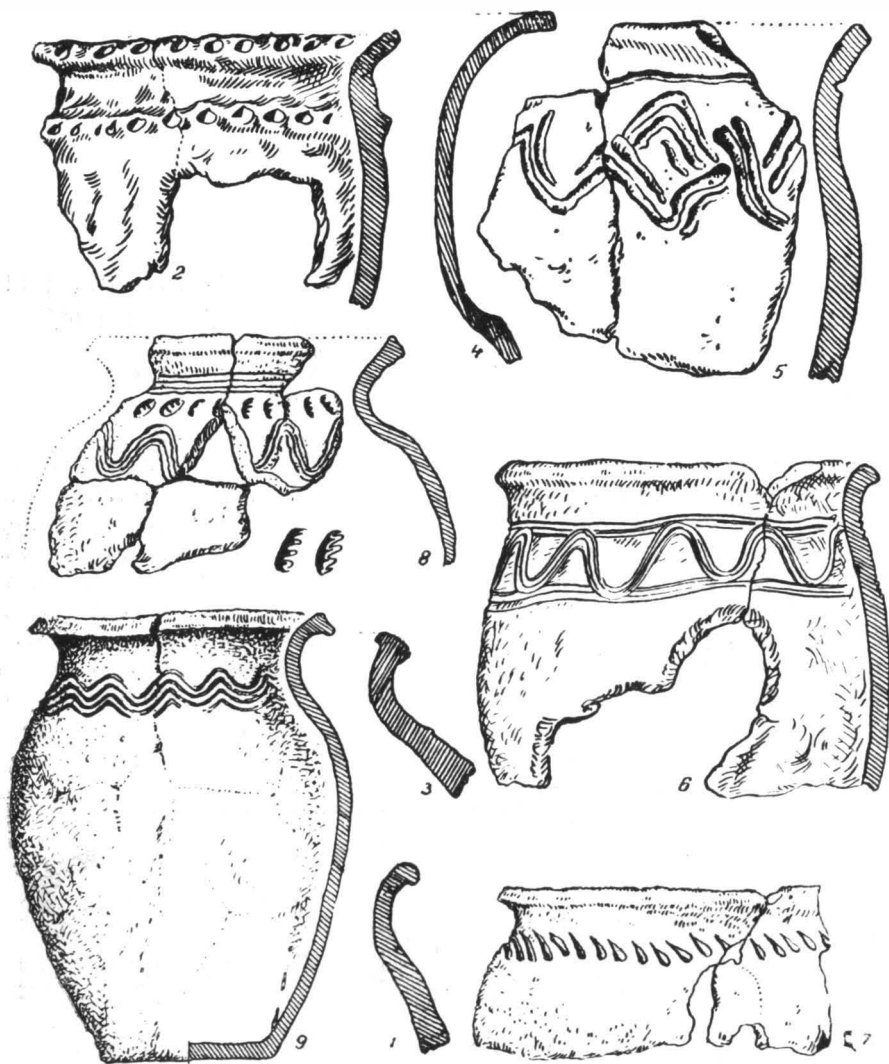

Fig. 2. — Ceramică lucrată cu mîna.

au fost sparte și împrăștiate, fragmentele lor fiind apoi adunate, aflîndu-se în prezent în colecțiile Muzeului arheologic din Cluj¹. Prin aspectul și factura întregului complex, el a fost datat în secolul al IV-lea.

¹ Cf. SCIV, V, 1954, 1—2, p. 221. Pentru istoricul cercetărilor de la Cipău-„Gîrle”, vezi și N Vlassa, *Cercetări arheologice în regiunile Mureș-Autonimă Maghiară și Cluj* (manuscris).

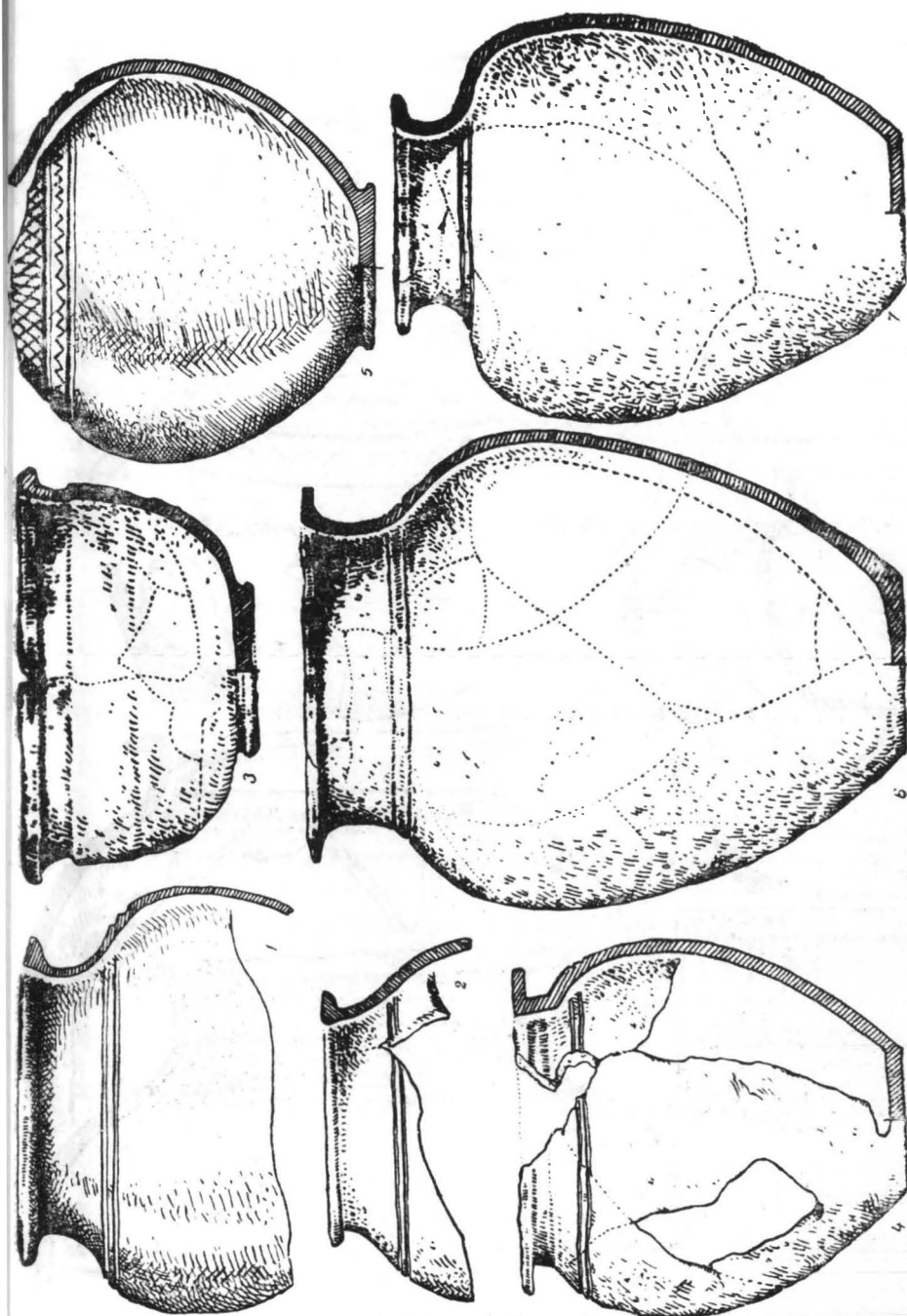

Fig. 3. — Ceramică lucrată cu roata.

Fig. 4. — Ceramică lucrată cu roata

Cu ocazia unor periegheze s-au mai cules de la „Gîrle” cîteva fragmente ceramice lucrate cu mîna, de clară factură dacică.

În vara anului 1953, în cadrul lucrărilor şantierului arheologic Moreşti², s-au executat la „Gîrle” săpături de salvare. Atunci n-au mai apărut materiale din secolul al IV-lea similare celor descoperite în anul precedent, în schimb s-au ivit bordeie care pe baza materialului ceramic ce-l conţineau au fost datate în secolele V—VI. Cimitirul contemporan acestei faze de locuire de pe „Gîrle” a fost descoperit şi el, prin lucrările de excavaţie ale unei cariere de nisip de pe teritoriul îngrăşătoriei „ICIA”, la circa 300 m distanţă de punctul „Gîrle”. Din săpăturile de la „Gîrle” au rezultat şi rare fragmente ceramice din epoca comunei primitive³.

După terminarea săpăturilor de salvare, prin lucrări de canalizare care au tăiat teritoriul „Gîrle”, s-au secţionat trei bordeie din această aşezare. Bordeiele secţionate se aflau la o depărtare de circa 150 m de locul carierei de pietriş, unde se efectuaseră săpăturile. În două bordeie nu s-a găsit material concludent (păreau sistematic evacuate!), dar dintr-al treilea (fig. 5) a apărut un abundent material ceramic, cu totul asemă-

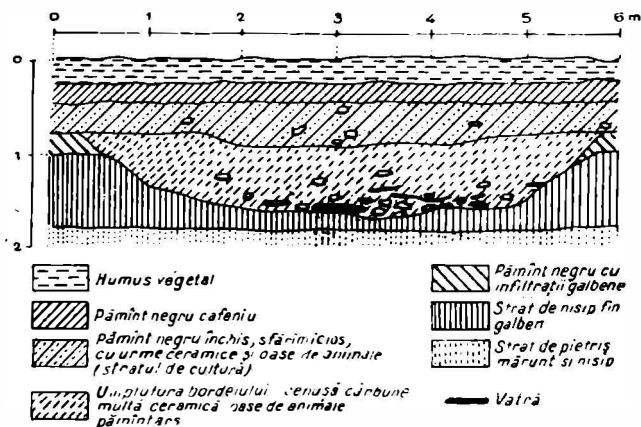

Fig. 5. — Profilul bordeiului tăiat de lucrări de canalizare.

nător vaselor din gropile săpate în 1952, datate în secolul al IV-lea. Și de această dată au apărut vase cenușii și cîteva roșietice, din pastă fină, excelent arsă, cu pereții neteziți, lucrate cu roata (fig. 4/1—12; 6/1—7), în asociere cu ceramică poroasă, lucrată cu mîna (fig. 6/8—23), deseori împodobită cu motive de linii vâlurite, incizii etc. Remarcăm apariția în acest bordei și a unei cupe din pastă poroasă, de o formă înrudită îndeaproape cu ceașca dacică, lipsindu-i însă toarta (fig. 6/20). Pe vatra de foc a bordeiului au fost aflate 16 monede mărunte de bronz, din epoca con-

² La săpături au participat D. Protase și N. Vlăsa.

³ SCIV, V, 1954, 1—2, p. 220—222.

Fig. 6. — 1—7, ceramică lucrată cu roata; 8—23, ceramică lucrată cu mâna.

stantiniană ⁴. Ceramica din bordei, adunată de noi, a fost predată Muzeului arheologic din Cluj.

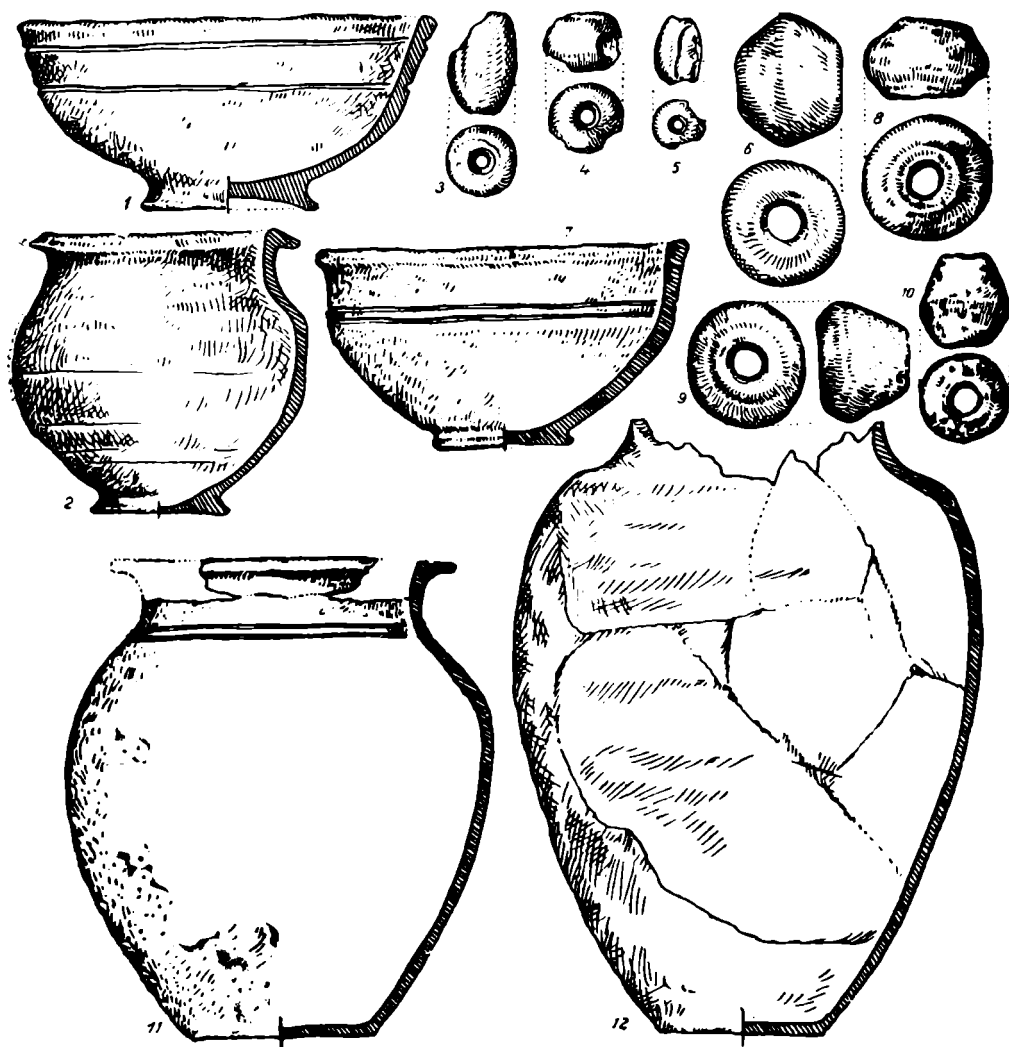

Fig. 7. — 1—6, M. 1; 7—11, M. 2; 12, M. 3.

Continuându-se exploatarea pietrișului din cariera de pe „Gîrle”, în septembrie 1953 au apărut trei urne de incinerare. Urnele cinerare,

⁴ Aceste monede, împreună cu alte materiale provenind de la „Gîrle”, le-am trimis în februarie 1954 Muzeului arheologic din Cluj. Ele s-au pierdut însă cu ocazia transportului. Vezi și SCIV, V, 1954, 1—2, p. 222; SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 658.

aflate la mică distanță unele de altele, constau din vase cenușii lucrate cu roata, avînd o pastă fină, de factură absolut identică cu a vaselor cenușii, apărute în gropile săpate în 1952 și în bordeiul tăiat prin lucrările de canalizare.

Mormîntul 1 a avut ca inventar, în afară de urna cinerară, un castron cenușiu de factură superioară, iar pe oasele calcinate din urnă se aflau trei perle de calcedon și una mare din lut, trecute toate prin foc (fig. 7/1—6).

Mormîntul 2 a avut ca inventar urna cinerară, un castron cenușiu de dimensiuni mai mari și trei perle mari de lut, găsite în urnă deasupra oaselor calcinate (fig. 7/7—11).

Mormîntul 3 n-a avut, în afară de urna cinerară, nici un alt inventar (fig. 7/12)⁵. Inventarul celor trei morminte a fost predat de noi Muzeului arheologic din Cluj.

Tot în toamna anului 1953 în cariera de pietriș a apărut un mormînt de înhumatie, avînd ca inventar o cataramă de argint aurit, cu cap de vultur, împodobită cu almandine în montură de aur, datată în secolul al VI-lea⁶. Acest mormînt se leagă de faza documentată prin bordeiele contemporane de la „Gîrle”, apărute în săpătura de salvare din 1953 și de cimitirul de înhumatie de la „ICIA”⁷.

În luna mai 1954 s-a intensificat atît exploatarea carierei de pietriș, amenințînd cu distrugerea stațiunea de la „Gîrle”, cît și a carierei de nisip de la „ICIA”, distrugîndu-se și cimitirul contemporan bordeiilor din secolele V—VI de la „Gîrle”. La „ICIA” s-au ivit două morminte noi, al căror inventar a ajuns de asemenea în Muzeul arheologic din Cluj.

În vara anului 1954 au fost reluate săpăturile de salvare de la „Gîrle”, tot în cadrul lucrărilor șantierului arheologic Morești⁸, descoperindu-se trei bordeie și trei gropi. Într-unul din bordeie (*B*₄), asemănător celui tăiat de canalizare în 1953, și în două gropi cilindrice (*a*, *c*) s-au aflat materiale ceramice databile în secolul al IV-lea. În rest, au apărut materiale ceramice de altă factură, ce se datează în secolele V—VI. În cimitirul de înhumatie de la „ICIA” s-au salvat trei morminte amenințate cu distrugerea⁹.

În 1955 cariera de pietriș de la „Gîrle” a tăiat un nou bordei cu material ceramic din secolele V—VI, în care s-a aflat și un fragment de medalion roman de calcar, refolosit ca piatră la vatra de foc. Apariția lui e ușor explicabilă prin numărul mare de așezări romane din apropiere, de unde fragmentul a putut fi adus¹⁰. S-au întreprins din nou săpă-

⁵ Vezi *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 222 și *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 658. *Alle două* urne de incineratie de la „Gîrle”, ivite la scurt răstimp după cele sus-menționate, s-au pierdut împreună cu monedele constantiniene trimise la Cluj.

⁶ Descoperită de P. Barnea din Cipău. Achiziționată și dată, spre examinare, la Muzeul arheologic din Cluj. Rămasă în posesia acestui muzeu și inclusă în lucrarea lui M. Rusu, *Pontische Gürtelschnallen mit Adlerkopf*, VI—VII Jh. u.z., în *Dacia*, N.S., III, 1959, p. 486—489.

⁷ Cf. *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 222 și *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 671.

⁸ Săpăturile de salvare din 1954 au fost conduse de D. Protase.

⁹ Cf. *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 659—661 și pl. III.

¹⁰ Piesa a fost donată Muzeului regional din Tirgu-Mureș.

turi de salvare la „Girle”¹¹, de astă dată mai restrînse, golindu-se de conținut două bordeie din secolele V—VI¹².

În 1956, în cariera de nisip de la „ICIA” a mai apărut un mormînt, (M. 9) din secolele V—VI. La aceeași dată, în profilul carierei de la „Girle”, care înaintase cu mai mulți metri, se vedea un bordei secționat, din secolele V—VI, cu clare urme ale vetrei de foc.

În 1957, în cariera de nisip de la „ICIA” a apărut din nou un mormînt de inhumatie din secolele V—VI (M. 10), cu craniul deformat artificial, avînd drept inventar un pieptene bilateral de os.

În 1959, în cariera de la „Girle” a fost aflat un mic tezaur compus din 15 monede de bronz din secolul al IV-lea, înșiruite în intervalul de timp între 307—375. Monedele s-au găsit (după afirmația descoperitorului) „într-o mică ulcică sură”. Tezaurul s-a achiziționat și se află în colecțiile Muzeului arheologic din Cluj.

Rezumînd, putem spune că în decursul anilor 1952—1959 pe cuprinsul „Girlelor” au apărut vestigii din următoarele epoci :

a) *Comuna primitivă* (sporadice fragmente ceramice).

b) *Secolul al IV-lea* (trei gropi cu vase, apărute în toamna anului 1952, bordeiul tăiat de canalizare în 1953, urnele de incinerație descoperite în același an, bordeiul 4 și gropile a, c, din săpătura de salvare din 1954 și micul tezaur monetar din 1959).

c) *Secolele V—VI* (mai multe bordeie tăiate de carieră în răstimpul 1953—1957, altele apărute în săpăturile de salvare din 1953—1954—1955 și scheletul avînd ca inventar catarama cu cap de vultur). De faza bordeielor din secolele V—VI se leagă cimitirul de inhumatie, contemporan acestora, de la „ICIA”.

Din materialele celor două faze principale prefeudale de la „Girle”¹³ publicăm numai pe cele aparținînd secolului al IV-lea, în afară de fragmentele ceramice ivite în cursul săpăturii de salvare din 1954. Lipsa acestora din urmă, dat fiind numărul lor restrîns, nu afectează cu nimic concluziile trase din analiza restului bogatului material din acest secol.

Ceramica. Aspectul tehnologic. Din acest punct de vedere, toată ceramica din secolul al IV-lea descoperită în 1952 și 1953 se poate împărți în două mari grupe : ceramica fină, lucrată cu roata și ceramica poroasă, lucrată cu mîna.

Ceramica fină a apărut mai abundent în gropile din 1952 și mai puțin în bordeiul din 1953. Pasta e fină, fără impurități, netedă la pipăit pe partea exterioară a vaselor și excelent arsă, în sistemul neoxidant. Culoarea variază între diferitele nuanțe de cenușiu, fragmentele negricioase (fig. 3/2 ; 6/2) sau roșietic-pal (fig. 4/12 ; 6/5) fiind foarte rare. Vasele mormintelor de incinerație aparțin speciei fine, cenușii.

Ceramica poroasă, lucrată cu mîna, are o pastă mai puțin îngrijit aleasă, cu nisip și pietricele de cuarț în compoziție. Pereții sînt aspri,

¹¹ Conduse de N. Vlăssă.

¹² Cf. *Materiale*, IV, 1957, p. 185, unde greșit se spune că sînt „probabil din sec. IV...”.

¹³ Vezi *SCIV*, V, 1954, 1—2, p. 222 ; *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 660—661 ; K. Horedt, *Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens*, București, 1958, p. 74, 88, 98, 100, 109.

uneori chiar zgrunțuroși la pipăit. Culoarea variază de la negricios la gălbui-roșietic, în funcție de ardere. Multe fragmente prezintă pete de nuanțe diferite. Deși lucrate cu mîna, vasele poroase prezintă profile sigure, tipuri bine stabilite. Se pare că nu neîndemînarea, ci unele necesități de ordin practic au determinat confecționarea lor în vechea tehnică de lucru, fără folosirea roții olarului.

Forme. Forma cea mai răspîdită a ceramicii fine e aceea de oală, mai mare sau mai mică, fără torți (fig. 3/1, 2, 4, 6, 7; 4/1, 2, 5—7, 9, 12, 14, 17; 6/2, 3; 7/2, 11, 12). Exemplarele mari, cu benzi de linii vălurite pe umăr, au servit probabil drept chiupuri (fig. 4/18—20).

Urmează castroanele (fig. 3/3; 4/3, 8, 15; 7/1, 7) și urcioarele prevăzute, foarte probabil, cu torți (fig. 3/5; 4/4; 6/1, 6, 7).

Fundurile vaselor fine sînt drepte (fig. 3/4, 6—7; 4/11—12, 14, 16—17; 6/5; 7/11—12) sau inelare (fig. 3/3, 5; 4/10; 6/4; 7/1—2, 7).

În ceea ce privește ceramica lucrată cu mîna, forma de oală, mai scundă sau mai înaltă, mai pîntecoasă ori mai zveltă, e net predominantă. Ca excepții, menționăm partea superioară a unui vas mare, al cărui profil nu știm cum continua în jos (fig. 2/4), cupa asemănătoare unei cești dacice (fig. 6/20) și un vas-miniatură (fig. 6/21).

Ornamente. Repertoriul ornamental al ceramicii fine e mai sărac decît al celei poroase, lipsa ornamentelor fiind compensată prin eleganța formelor. Apar linii incizate, rezultate din însăși confecționarea cu roata (fig. 3/1, 2, 4, 6, 7; 4/8; 6/2; 7/1, 7, 11), dungii reliefate (fig. 4/4), benzi vălurite (fig. 4/18—20) și motive lustruite, romburi în rețea, linii vălurite etc (fig. 3/5; 4/13; 6/1).

Pe ceramica lucrată cu mîna apar briuri alveolare sau alveolarea buzei vasului (fig. 2/2; 6/8, 13), alveole alungite, oblic dispuse (fig. 2/7; 6/10, 18, 20), „triunghiuri” scobite (fig. 6/11), linii sau benzi vălurite, mai mult sau mai puțin îngrijit realizate (fig. 2/5, 6, 8, 9; 6/9, 11, 12, 19, 21, 23) și ornamente executate cu „pieptenele” (fig. 2/8).

Tezaurul monetar

Monedele, grupate pe împărați, se repartizează în felul următor ¹⁴:

1. *Constantin I (307—337)*

CONSTANTINVS MAX AVG. Bustul împăratului, cu lauri, spre dreapta.

Rv. GLORIA EXERCITVS; CONS. Doi soldați, față în față, ținînd cîte o lance și sprijinindu-se pe scut; între ei două vexilla.

Br. mic. ↓ Greut. 2,50 g. Diam. 1,85 cm. Constantinopol, 307—337 e.n. Cohen ², VII/258/255.

2. *Idem*

IMP CONSTANTINVS PF AVG. Capul împăratului, cu lauri, spre dreapta.

Rv. IOVI CONSERVATORI AVGG NN; SIS; în cîmp I. Jupiter, în picioare spre stînga, ține o Victorie și un sceptru; la picioarele lui un vultur cu o coroană în cioc.

Follis (?). ↑ Greut. 3,15 g. Diam. 2,3 cm. Siscia, 307—337 e.n. Cf. Cohen ², VII/264/309.

¹⁴ Determinările au fost făcute de E. Chirilă de la Muzeul arheologic din Cluj, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

3. *Idem*

CONSTANTINVS AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. BEATA TRANQVILITAS; PTR. Altar, pe care stă un glob, deasupra trei stele;
pe altar VO
TIS
XX

Br. mic. ↓ Greut. 3,00 g. Diam. 1,8 cm. Augusta Trevirorum, 317, 322 sau 327 e.n. Cohen², VII/231/15.

4. *Constantin II (317–340)*

CONSTANTINVS IVN NOB C. Bustul lui Constantin II, cu diademă, spre dreapta.

Rv. GLORIA EXERCITVS; SMANS. Doi soldați, față în față, ținând câte o lance și sprijinindu-se în scut; între ei două insigne militare.

Br. mic. ↖ Greut. 2,05 g. Diam. 1,9 cm. Antiochia, 317–337 e.n. Cf. Cohen², VII/378/122.

5. *Idem*

CONSTANTINVS IVN NOB C. Capul lui Constantin II, cu lauri, spre dreapta.

Rv. PROVIDENTIAE CAESS; ĖSIS. Poartă de castru, încadrată de două turnuri între care se află o stea.

Br. mic. ↑ Greut. 2,30 g. Diam. 1,8 cm. Siscia, 317–337 e.n. Cohen², VII/384/163.

6. *Constantius II (323–361)*

FL IVL CONSTANTIVS NOB. C. Capul lui Constantius II, cu diadema, spre dreapta.

Rv. GLORIA EXERCITVS; SMTS. Doi soldați, față în față, ținând câte o lance și sprijiniți pe scut; între ei două signa.

Br. mic. ↗ Greut. 2,85 g. Diam. 1,9 cm. Thessalonic, 323–337 e.n. Cohen², VII/455/104.

7. *Idem*

FL IVL CONSTANTIVS NOB C. Capul lui Constantius II, cu diademă, spre dreapta.

Rv. GLORIA EXERCITVS; ASIS. Doi soldați, față în față, ținând câte o lance și sprijiniți pe scut; între ei două signa.

Br. mic. ↑ Greut. 2,65 g. Diam. 1,8 cm. Siscia, 323–337 e.n. Cohen², VII/455/104.

8. *Idem*

CONSTANTIVS PF AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. GLORIA EXERCITVS; AQT. Doi soldați, față în față, ținând câte o lance și sprijinindu-se pe scut; între ei un vexillum cu chrisma.

Br. mic. ↓ Greut. 1,35 g. Diam. 1,5 cm. Aquilea, 337–361 e.n. Cohen², VII/455/100.

9. *Idem*

DN CONSTANTIVS PF AVG; în clmp Δ (?). Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. FEL TEMP REPARATIO; ASIS. Soldat roman, în picioare spre stînga, ține scutul cu mîna stîngă, lovește cu lancea și izbește cu genunchiul pe un barbar călare, care întinde rugător mîna stîngă.

Follis (?). ↖ Greut. 4,57 g. Diam. 2,05 cm. Siscia, 343 e.n. Cohen², VII/447/46.

10. *Idem*

DN CONSTANTIVS PF AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. FEL TEMP REPARATIO; SMKĖ; în clmp Γ. Soldat roman, în picioare spre stînga, ține scutul cu mîna stîngă, lovește cu lancea și izbește cu genunchiul pe un barbar, care întinde rugător mîna stîngă.

Follis (?). → Greut. 3,75 g. Diam. 2,35 cm. Cyzic, 343 e.n. Cohen², VII/447/46.

11. *Idem*

DN CONSTANTIVS PF AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre stînga.

Rv. FEL TEMP REPARATIO; TSIS. Împăratul, în picioare spre stînga, ține un labarum și se sprijină pe scut; în fața lui doi captivi cu mîinile legate la spate.

Follis (?). ↑ Greut. 4,45 g. Diam. 2 cm. Siscia, 343–361 e.n. Cohen², VII/446/39.

12. *Idem*

DN CONSTANTIVS PF AVG. Capul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. FEL TEMP REPARATIO; TESĖ. Împăratul, în picioare spre stînga pe puntea unui vas ce plutește spre stînga, ține un glob pe care se află un fenix și un labarum: în spatele lui, Victoria stă la cîrmă.

Br. mic. ↓ Greut. 1,95 g. Diam. 1,85 cm. Thessalonic, 343—361 sau 348 (?) e.n. Cohen², VII/445/33.

13. *Valentinian I (364—375)*

DN VALENTINIANVS PF AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. GLORIA ROMANORVM; în cîmp A. Împăratul, în picioare spre dreapta, își ține mîna pe capul unui captiv în genunchiat și ține un labarum.

Br. mic. ↙ Greut. 2,40 g. Diam. 1,6 cm. 364—375 e.n. Cohen², VIII/88/12.

14. *Idem*

DN VALENTINIANVS PF AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. GLORIA ROMANORVM; ASISĖ; în cîmp D. Împăratul, în picioare spre dreapta, își ține mîna pe capul unui captiv în genunchiat și ține un labarum.

Br. mic. ↓ Greut. 2,10 g. Diam. 1,6 cm. Siscia, 364—375 e.n. Cohen², VIII/88/12.

15. *Idem*

DN VALENTINIANVS PF AVG. Bustul împăratului, cu diademă, spre dreapta.

Rv. RESTITVTOR REIP; TESA. Valentinian, în picioare din față, ține un vexillum și o Victorie pe un glob.

Br. mic. ↖ Greut. 2,80 g. Diam. 1,8 cm. Thessalonic, 364—375 e.n. Cohen², VIII/89/21.

Toate monedele fiind bine conservate, determinarea lor n-a întîmpinat dificultăți.

Originea și analogiile materialului din secolul al IV-lea de la Cipău-„Gîrle”

Ceramica lucrată cu mîna poate fi considerată ca o perpetuare de forme de vase și tehnică de confecționare ce fusese larg răspîndită pe teritoriul Daciei dinaintea ocupației romane; în acest sens ea oferă și prețioase indicații etnice în privința populației din secolul al IV-lea de la „Gîrle”. Bineînțeles, deosebiri (neesențiale însă) se constată față de ceramica dacică dinainte de cucerirea romană, ele datorîndu-se însă mai mult evoluției de-a lungul cîtorva secole a acestei specii ceramice.

Pentru ornamentica ceramicii lucrate cu mîna de la „Gîrle” bune analogii din epoca preromană oferă materialele dacice de la Bedehaza¹⁵, Arpașul de Sus¹⁶ și Porolissum-„Măgura”¹⁷.

În ceea ce privește ceramica cenușie fină, lucrată cu roata, antecedentele formelor și motivelor ornamentale (benzi vălurite, linii lustruite), ușor modificate, apar larg răspîndite în perioada dacică¹⁸.

Transpuse în ceramica roșie de calitate superioară, cenușie sau cenușiu-castanie nisipoasă, forme de vase apropiate și înrudite cu cele cenușii de la „Gîrle” se întîlnesc frecvent în secolele II—III pe tot cuprinsul Daciei romane¹⁹.

Pe durata secolelor III—IV analogiile materialelor de la „Gîrle” se înmulțesc considerabil, mai ales în afara teritoriului provinciei. Ele se reduc însă, cel mai adesea, la simple asemănări de piese izolate, neconcludente, lipsind de cele mai multe ori conexiunea, atît de caracteristică

¹⁵ Inițial considerate slave, din secolul VII e.n. (SCIV, I, 1950, 1, p. 128—130, 127, fig. 1—4), apoi dacice (Materiale, II, 1956, p. 19—21, p. 25, fig. 11/11—13, p. 26, fig. 12/2, 7—9).

¹⁶ Cf. SCIV, VI, 1955, 3—4, p. 619, fig. 23/9, 10.

¹⁷ Săpăturile din 1958. Informația de la prof. M. Macrea, Cluj.

¹⁸ Analogii în ceramica cenușie de la Crășani, Tinosul, Poiana, Papești etc. În ceramică roșie, la cetățile dacice din Munții Orăștiei.

¹⁹ Ca exemplificare, o analogie pentru „oalele” mari cenușii în cimitirul de la Cașolt; vezi Materiale, IV, 1957, p. 131, fig. 9/3.

pentru „Gîrle”, a ceramicii fine cenușii cu un bogat material lucrat cu mîna.

Legături mai directe se vădese cu așezările — unde fenomenul e oarecum similar celui de la „Gîrle” — și cu cimitirele sau mormintele izolate de incinerare din această epocă. Ritul incinerării poate da și indicații în privința problemei etnice.

Analogii izolate, afectînd numai unele piese aparținînd întotdeauna speciei ceramicii fine, cenușii, se pot stabili cu vastul grup Cerneahov-Sintana de Mureș și, în general, cu cimitirele sau mormintele izolate ale popoarelor care practică inhumarea în secolele III—IV pe teritoriul Moldovei și Munteniei²⁰.

În Crișana s-au aflat complexe care prezintă însă mult mai multe puncte comune, în întreaga lor ambianță, cu descoperirile de la Cipău-„Gîrle”. În această ordine de idei, ne referim în primul rînd la descoperirile de la Sintana-Arad. Aici, în afară de o așezare și o cetate de pămînt, anterioare secolului al IV-lea, dar continuîndu-se, eventual, și în acest secol, a apărut un mormînt de incinerare, în urnă, în inventarul căruia se include și o cupă asemănătoare unei cești dacice, neavînd însă toartă, identică cu cea de la Cipău²¹. Ceramica cenușie fină de la Sintana-Arad seamănă pînă la identitate cu cea de la „Gîrle”, numai că alături de ea au apărut și fragmente de ceramică roșie romană, ba și cioburi „terra sigillata”.

Analogiile cele mai ilustrative ale complexului de la Cipău, ale asocierii ceramicii cenușii fine cu ceramică lucrată cu mîna, prezentînd absolut aceleași forme și ornamente și datîndu-se aproximativ identic, apar în materialul din Cîmpia Tisei (Alföld)²².

Asemănările dintre materialul de la Cipău-„Gîrle” și cel din Cîmpia Tisei sînt prea izbitoare, pentru a se putea pune în discuție legăturile dintre ele. Acolo, ceramica de acest gen e atribuită în mod constant

²⁰ În această ordine de idei, remarcăm că o listă cu materialele de acest gen din Oltenia, Muntenia, Moldova și Transilvania ar depăși scopurile ce și le propune acest articol.

²¹ E. Dörner, *Așezarea, cetatea de pămînt și cimitirul de incinerare dacic de la Sintana-Arad* (manuscris); idem, *Römerzeitliche dakische Brandgräber aus Sintana-Arad*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 155—159.

²² Vezi, de pildă, M. Párducz, în *Dolgszeged*, XIX, 1943, p. 164—169, pl. LII/3, 6, 10; pl. LIII/6—9; pl. LIV/3, 17; pl. LV/8, 14, 23; pl. LVI/5, 9, 13, 16, 18, 25, 27. Materialul provine din gropi, ca și o parte a celui de la „Gîrle”, și e datat începînd cu a doua jumătate a secolului III — secolul IV; idem în *Dolgszeged*, XV, 1939, p. 133—140, p. 135, fig. 1/4, 6, 7; p. 139, fig. 3/1, 2; pl. XV/4; pl. XVII/4; pl. XIX/5, 7, 8; idem, în *Dolgszeged*, XI, 1935, p. 175—184, pl. XXXII/16; pl. XXXIII/15, 17; pl. XXXIV/1, 5, 7; pl. XXXVII/12, 13. Datarea: secolul IV, vezi p. 202—203; idem, în *Dolgszeged*, XIV, 1938, p. 90—114, p. 107, fig. 12/1, 2; p. 109, fig. 14; pl. I/3; pl. II/1—5, 11, 13; A. Bálint, în *Dolgszeged*, IX—X, 1933—1934, p. 183—188; p. 184, fig. 1/2—3; M. Párducz, *A szarmatakor emlékei Magyarországon*, III (*Denkmäler der Sarmatenzeit in Ungarn*), în *ArchHung*, XXX, 1955, pl. VI/7; pl. XI/3; pl. XIII/7 (perle de lut); *passim* (mărgel de calcedon); pl. CXVIII/1; pl. CXXIII/1, 29; pl. CXXIV/3, 7, 28, 32 etc. (urna din fig. 7/2); ultimele planșe, *passim* (străchinile și vasele înalte cenușii); D. Csallány, în *AE*, ser. III, II, 1941, p. 121—122, 123, pl. XXXII (analogie pentru urciulor pntecos cu ornament reticular lustruit, de la fig. 3/5. Csallány datează piesa de la Szentcs-Berekhat în secolul IV, considerînd-o iazygo-sarmată).

sarmaților iazygi²³, ea afindu-se îndeobște în gropi sau în morminte întotdeauna de inhumație. Arheologul M. Párducz, clasificând tipurile de înmormântări sarmatice, găsea numai variante ale ritului *inhumației*²⁴.

Or, în complexul de la „Girle”, cu toată marea lui asemănare cu ceramica din șesul Tisei, mormintele toate sînt de *incinerație*, prin ritul lor dovedind cu siguranță un alt element etnic decît iazygii. Luînd în considerare și ceramica lucrată cu mîna, credem că mormintele de incinerație sînt acelea care dovedesc că în purtătorii urmelor de cultură materială de la Cipău-„Girle” trebuie să-i vedem pe daci. Ritul incinerării, străvechi la semințiile dacice, e cel ce dă coloratura specifică a descoperirilor de la „Girle”, nu elementele izolate de inventar (în cazul nostru perlele de calcedon)²⁵ sau ceramica fină care, în definitiv, nici la iazygi nu e alta decît tot cea de factură sau tradiție romană.

Pe de altă parte, în 1950 M. Párducz era încă de părere că, deși ceramica primitivă dacică apare în diferite puncte ale Cîmpiei Tisei, totuși nu se cunoaște nici un mormînt dacic sigur²⁶. Peste cîțiva ani doar, și-a modificat însă părerea în legătură cu descoperirile și mormintele dacice de la Jánosszállás, dînd cu această ocazie și o hartă de răspîndire a descoperirilor dacice din Cîmpia Tisei (Alföld)²⁷. *Remarcăm în mod deosebit, că mormintele de la Jánosszállás sînt de inhumație, încît dacă n-ar exista ceramica dacică tipică, lucrată cu mîna*²⁸, *în inventarul lor, numai pe baza ritului și a restului inventarului funerar (fibule, aplici, mărgele de calcedon, mărgele poliedrice de sticlă) n-ar fi fost poate niciodată socotite dacice.*

Concluzia se desprinde de la sine: din moment ce există și morminte dacice de inhumație, dovedind, în afara ceramicii tradiționale, un rit și alte piese de inventar comune și sarmaților, cu atît mai mult trebuie socotite dacice descoperirile de la „Girle”, unde ritul funerar e cel al *incinerației*.

O altă problemă, de o deosebită importanță, e cea a datei venirii grupului uman care a sălășluit la „Girle” și a locului de unde a pornit.

²³ Pentru sarmați și materiale arheologice aparținîndu-le, în bazinul Dunării, vezi J. Banner-I. Jaka bffy, *A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája a legrégibb időkől a XI. századig*, Budapest, 1954, p. 383—388; M. Párducz, în *DolgSzeged*, VII, 1931, p. 74—161; idem, în *DolgSzeged*, VIII, 1932, p. 111—119; idem, *A szarmatakor...*, I, în *ArchHung*, XXV, 1941; II, în *ArchHung*, XXVIII, 1944; III, în *ArchHung*, XXX, 1950; vezi și *AE*, 79, 1952, p. 39 și urm.

²⁴ M. Párducz, *A szarmatakor...*, III, p. 79 și urm.

²⁵ Operînd cu mărgele de calcedon, luate izolat și considerate ca descoperiri sarmatice tipice, Alföldi susținuse la un moment dat „sarmatizarea” Banatului într-o epocă cînd, de fapt, mai era sub stăpînire romană. Cf. A. Alföldi-M. Párducz, în *AE*, ser. III, II, 1941, p. 106—109; vezi și A. Alföldi, *Die Roxolanen in der Walachei*, în *Bericht über den VI. internationalen Kongress für Archäologie, Berlin, 21.—26. August, 1939*, Berlin, 1940, p. 528—538. Combaterea teoriei la C. Daicoviciu, *Banatul și iazygii*, în *Apulum*, I, 1939—1942, p. 98—109.

²⁶ M. Párducz, *A szarmatakor...*, III, p. 99. Vezi și A. Bálint, în *DolgSzeged*, XIII, 1937, p. 166—168, pl. XVI/1, 4; pl. XVII/4 (vase dacice cu brlu alveolar, din „epoca iazygă”).

²⁷ M. Párducz, *Dák leletek Jánosszálláson — Dakische Funde in Jánosszállás*, în *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, Szeged, 1956, p. 15—30; p. 19, fig. 2.

²⁸ *Ibidem*, p. 29, pl. III, ceramică dacică primitivă, datînd — după Párducz — din „epoca sarmatică” timpurie. Menționăm că ea poate fi considerată, cu multe șanse de probabilitate, drept prototip al ceramicii primitive, lucrată cu mîna, din epoca avară.

În Dacia de după 271 se pot documenta arheologic, pe durata sfârșitului secolului al III-lea și în secolul al IV-lea, două mari componente : cea a populației romanizate, rămasă pe loc, și cea a migratorilor, purtători ai culturii de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș. Infiltrarea celui de-al doilea grup, probată mai mult prin piese izolate arheologice, e posibilă, eventual, încă din anii imediat anteriori „părăsirii” oficiale a provinciei²⁹.

Populația romanizată, băștinașă sau colonizată, se manifestă în perioada amintită, din punct de vedere arheologic, prin descoperiri romane târzii, uneori paleocreștine, prin continuarea circulației monetare etc., mai mult în mediul urban, mai rar în cel rural³⁰.

Uneori se poate sesiza amestecul celor două grupuri, mai ales în părțile răsăritene ale fostei provincii, despre o „nivelare” a culturii materiale neputîndu-se vorbi decît după secolul al V-lea³¹.

Grupul de la „Gîrle” e deosebit însă atît de cel roman tîrziu, de după 271, cît și de cel „pontic”. Factura materialelor sale îl arată ca fiind venit dintr-o regiune unde influența sarmatică era relativ însemnată, foarte probabil din Crișana sau nord-vestul Banatului. Un *terminus post quem* îl oferă data abandonării provinciei, înainte de care această pătrundere, petrecută foarte probabil pe valea Mureșului, cu greu s-ar putea admite. Ca un fapt curios, așezarea de la „Gîrle” se ascunde printre mlaștinile Mureșului, în locuri joase, nefertile, deși existau de jur-împrejur terasele atît de convenabile așezărilor umane, terase locuite intens în epoca romană și ocupate apoi și de purtătorii culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș. Neamestecul grupului de la „Gîrle” cu purtătorii culturii romane tîrzii ori cu cei ai culturii „pontice”, stabilirea lor într-un punct ascuns, nelocuit în decursul epocii romane, probează de asemenea o sosire mai tîrzie. Datarea monedelor micului tezaur de la „Gîrle” confirmă același lucru. Stabilirea în locuri joase, mlaștinoase, poate fi pusă în legătură, eventual, cu felul de trai și tipul de așezare din locurile de unde veniseră.

Încercînd să legăm de unele evenimente istorice concrete această pătrundere dinspre vest spre centrul Transilvaniei a unei populații dacice, ce trăise în afara granițelor provinciei, ne-am putea gîndi la frămîntările ce-au tulburat lumea „sarmată” în secolul al IV-lea, mai ales pe vremea împăraților Constantin cel Mare și Constantius al II-lea. Credem însă că o identificare cu *limiganții* (pentru care s-a presupus deja originea autohtonă, dacică) e încă, în lipsă de dovezi suplimentare, prematură³².

²⁹ Vezi B. Mitrea, în *SCIV*, IV, 1953, 3-4, p. 626-628.

³⁰ Pentru toate aceste probleme, vezi C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1938, p. 79 și urm.; idem, *Problema continuității în Dacia*, în *AISC*, III, 1936-1940; p. 255 și urm. Pentru descoperirile paleocreștine, I. I. Russu, în *Studii teologice*, X, 5-6, 1958, p. 311-340. La p. 312-313 trecerea în revistă a întregii bibliografii mai vechi. Pentru circulația monetară, M. Macrea, în *AISC*, III, 1936-1940, p. 297 și urm. și K. Horedt, *Contribuții* ..., p. 11-40. Vezi și D. Popescu, în *Materiale*, II, 1956, p. 193-195; N. Vlăssă, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 153-156 și în *SCIV*, XV, 1964, 1, p. 139-141.

³¹ Cf. și K. Horedt, în *SCIV*, V, 1954, 3-4, p. 488-491.

³² Cf. E. Chirilă, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 183-188, mai ales p. 185-186. În legătură cu aceste probleme, vezi și C. Patsch, *Die Banater Sarmaten, Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa*, II, în *SBWien*, XXVII, 1925, p. 181 și urm.; C. Daicoviciu, în *Apulum*, I, 1939-1942, p. 98-109; D. Tudor, în *RIR*, X, 1940, p. 216 și urm.; idem, în *RIR*, XI-XII, 1941-1942, p. 136 și urm.; idem, *Ollenia romană*, ed. a II-a, București, 1958, p. 337 și urm.; L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, München, 1934, p. 103 și urm.

Diferențele grupului de la Cipău-„Girle” față de purtătorii culturii de tip Cerneahov-Sintana de Mureș, bogat documentați în împrejurimi, sînt nu numai de nuanță etnică, ci și cronologică. Între cele două grupe, dintre care cel de la „Girle” se adevărește ca fiind mai tîrziu pe meleagurile transilvănene, nu poate exista decît o parțială contemporaneitate. Începuturile așezării din secolul al IV-lea de la „Girle” se plasează — după cum o confirmă și monedele — pe timpul dinastiei constantiniene.

Descoperirile de la „Girle” pun totodată problema unui aport etnic dacic venit din vest, chestiune ce n-a fost sesizată în legătură cu epoca prefeudală timpurie. Știind că în purtătorii culturii Cerneahov-Sintana de Mureș trebuie să admitem și o componentă carpică (estică) și avînd acum grupul de la „Girle” (vestic), de asemenea aparținînd unei seminții dacice, putem sublinia încă o dată problema aportului etnic dacic, venit după 271 dinafara granițelor fostei provincii, întărind elementul băștinaș rămas pe loc.

Sfîrșitul așezării din secolul al IV-lea de la „Girle” e de pus în legătură cu frămîntările provocate de invazia hunilor, un indiciu în acest sens constituindu-l și micul tezaur monetar, ale cărui ultime piese se opresc cu anul 375.

Noi săpături la Cipău-„Girle” și în împrejurimi vor putea îmbogăți cunoștințele noastre în privința culturii materiale a secolului al IV-lea, confirmînd sau infirmînd totodată eventuala *continuitate* de viață dintre așezarea și cimitirul din secolul al IV-lea și așezarea și cimitirul din secolele V—VI, din același loc.

N. VLASSA

ПРОНИКНОВЕНИЕ С ЗАПАДА ДАКОВ НА ТЕРРИТОРИЮ БЫВШЕЙ ПРОВИНЦИИ ДАКИИ В IV В.Н.Э.

(ОТКРЫТИЯ В ЧИПЭУ - „ГЫРЛЕ”)

РЕЗЮМЕ

В данной статье публикуются керамические материалы, три погребения с трупосожжением и небольшой монетный клад, относящиеся к IV в., открытые в Чипэу (с. Иернут, р-н Лудуш, Муреш—Автономная Венгерская обл.) в месте, называемом „Гырле”.

Изучив материалы из Чипэу, автор приходит к выводу, что наиболее близкими аналогиями для него являются материалы из Кришаны и особенно находки на равнине Тиссы; эти последние были отнесены венгерскими археологами к сармато-языгам.

Но поскольку практиковавшийся в Чипэу погребальный обряд, а именно *трупосожжение*, никогда не встречался у языгов, то носителями следов материальной культуры из „Гырле” могли быть только даки.

Речь идет о пришедшем с запада дакийском племени, которое проживало за границами провинции Дакии. Его проникновение сюда, по-видимому, можно связать с волнениями, потрясшими „сарматский” мир при императорах Константине I и Констанциусе II, причем это предположение поддерживается и монетным кладом, монеты которого датируются периодом между 307—375 гг. Наиболее поздние монеты клада, относящиеся к правлению Валентиниана I, вполне возможно отмечают конец поселения IV в. из Чипэу-„Гырле”.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

- Рис. 1. — Чипэу - „Гырле”. Профиль погребальных ям.
 Рис. 2. — Керамика, слепленная от руки.
 Рис. 3. — Керамика, сработанная на круге.
 Рис. 4. — Керамика, сработанная на круге.
 Рис. 5. — Профиль землянки, вскрытой при канализационных работах.
 Рис. 6. — 1—7, керамика, сработанная на круге; 8—23, керамика, слепленная от руки.
 Рис. 7. — 1—6, погребение № 1; 7—11, погребение № 2; 12, погребение № 3.

UNE PÉNÉTRATION DE L'OUEST DES DACES SUR LE TERRITOIRE DE L'ANCIENNE PROVINCE DE DACIE AU IVe SIÈCLE DE NOTRE ÈRE

(LES DÉCOUVERTES DE CIPĂU-„GÎRLE”)

RÉSUMÉ

On publie des matériaux céramiques, trois tombes d'incinération, et un petit trésor monétaire appartenant au IVe siècle découverts à Cipău (commune de Iernut, district de Luduş, région de Mureş-Autonome Hongroise) à la limite du village, au lieu dit « Gîrle ».

De l'analyse de ces matériaux l'auteur aboutit à la conclusion que les plus proches analogies sont offertes par les matériaux de Crişana et surtout par ceux de la Plaine de la Tisa, ces derniers étant considérés par les archéologues hongrois comme étant d'origine sarmato-iazyge.

Le rite funéraire de l'incinération pratiqué à Cipău n'ayant jamais été rencontré chez les Iazyges il ne nous reste qu'à identifier les porteurs de la civilisation de « Gîrle » aux Daces.

Il s'agirait d'un groupe de Daces venus de l'ouest, ayant habité auparavant en dehors des frontières de la province de Dacie. Leur pénétration peut être éventuellement rattachée aux troubles qui ont ébranlé le monde « sarmate » au temps des empereurs Constantin I et Constance II. Une indication en ce sens pourrait être représentée par le trésor monétaire datant du temps de Valentinien I (dont les pièces ont été frappées entre 307—375), qui marque aussi très probablement la fin de l'établissement du IVe siècle de Cipău-« Gîrle ».

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — *Cipău - «Glrle»*. Profil des fosses.
Fig. 2. — Céramique modelée à la main.
Fig. 3. — Céramique travaillée au tour.
Fig. 4. — Céramique travaillée au tour.
Fig. 5. — Profil de la hutte coupée par les travaux de canalisation.
Fig. 6. — 1—7, céramique façonnée au tour ; 8—23, céramique modelée à la main.
Fig. 7. — 1—6, M. 1 ; 7—11, M. 2 ; 12, M. 3.
-